Волоколамският митрополит Иларион се изказа на откриването на V Общоруска конференция «Теологията в научно-образователното пространство»



На 1 декември 2021 г. в Москва се откри V Общоруска (с международно участие) научна конференция «Теологията в научно-образователното пространство: теория, история, практика на междурелигиозния и междукултурния диалог в ситуацията на глобални предизвикателства».

Конференцията се провежда по благословение на Светейшия Патриарх Московски и на цяла Русия Кирил.

Основните мероприятия на конференцията се проведоха в Москва на 1-2 декември на места, предоставени от Националния изследователски ядрен университет, Руската академия за народно стопанство и държавна служба и Висшата школа по икономика при спазване на всички

профилактични мерки на Роспотребнадзор, насочени към предотвратяване на разпространението на коронавирусната инфекция. Осигурена бе възможност за участие в конференцията в дистанционен режим с включване по видеоконферентна връзка.

За участие в конференцията се регистрираха повече от 350 човека.

Приветствието на Президента на Руската федерация В. В. Путин прочете референтът на Управлението за вътрешна политика към Президента на Руската федерация А. В. Третяков. В приветствието в частност се отбелязва, че «теологията изпълнява важна мирогледна мисия, спомага за провеждането на междурелигиозния и междукултурния диалог и противопоставянето на терористичната заплаха».

Приветствието на Светейшия Патриарх Московски и на цяла Русия Кирил прочете председателят на Отдела за външни църковни връзки, ректорът на Общоцърковната аспирантура и докторантура, президентът на Научно-образователната теологична асоциация митрополит Волоколамски Иларион. «Важно събитие – се казва в приветствието – стана провеждането на първия федерален конкурс за научни грантове по теология. В рамките на конференцията през тази година също така се проведоха «Конгресът на теологичните списания» и «Форумът на младите теолози». Особено бих искал да отбележа и дейността на Научно-образователната теологична асоциация, която обединява към този момент 70 водещи руски университета и висши духовни учебни заведения».

Приветствието на министъра на науката и висшето образование на Руската федерация В. Н. Фалков прочете неговият заместник Д. В. Афанасиев. В приветствието се подчертава особената роля на провежданата конференция за повишаването на качеството на преподаването и научните изследвания в областта на теологията в Русия.

Приветствието на министъра на просветата на Руската федерация С.С. Кравцов беше прочетено от директора на Департамента за подготовка, професионално развитие и социално осигуряване на педагозите към Министерството на просветата на Русия А. В. Милехин.

Президентът на Руската образователна академия академик О. Ю. Василиева се обърна с приветствие към участниците, подчертавайки първостепенната важност на теологията за мирогледното изграждане на човека и предложи по аналогия с опита на дейността на Научно-образователната теологична асоциация да се създаде асоциация на преподавателите по предметите «Основи на религиозните култури и светската етика» и «Основи на духовно-нравствената култура на народите на Русия».

Приветствия до участниците в конференцията изпратиха също така и представители на законодателната и изпълнителната власт: заместник-началникът на Управлението за научно-образователна политика към Президента на Руската федерация Ю.В. Линская, мюфтията на Духовното събрание на мюсюлманите на Русия Албир-хазрат Крганов, главният равин на Русия Берл Лазар (Гершон Коган).

Откривайки панелната дискусия, Волоколамският митрополит Иларион заяви:

«Уважаеми участници в конференцията!

Бих искал да започна с думите, които прозвучаха днес в приветствието на Светейшия Патриарх Московски и на цяла Русия Кирил: «Чудесно е, че организирането на тази конференция, в която се прави равносметка на изминалата година, е станало вече една добра традиция. Последните пет години бяха белязани от значителни постижения в развитието на теологията като нов клон на хуманитарното знание в нашата страна: разшири се професионалната научно-педагогична общност, активизира се работата на дисертационните съвети, попълни се корпусът на учебната и научната литература».

Всички тези постижения, които посочи в своето приветствие Светейшият Патриарх, биха били невъзможни без съгласувания труд на твърде много хора. Това са и представители на преподавателската и научно-педагогичната общност, и представители на различните религиозни традиции, и представители на различните органи на държавната власт.

Не бихме имали всички тези успехи, ако в обществото ни нямаше интерес към теологията и търсене на теологията. А този интерес се появи веднага след като Църквата и религиозните традиции в нашата страна добиха свобода. Още 90-те и 2000-те години бяха белязани от постепенно навлизане на теологията в научно-образователното пространство – не само конфесионалното, но и светското.

Последните години бяха белязани, бих казал, от определен пробив в тази област, защото след дълги години дискусии ние успяхме най-сетне да покажем на всички, че теологията има същото право на съществуване в светското образователно пространство, както и другите хуманитарни науки. Теологията беше призната от държавата като научна област. Ние сега имаме възможността да издаваме дипломи по теология по държавен образец, които се признават от държавата.

Всичко това, разбира се, би било невъзможно без онази огромна работа, която се водеше и

продължава да се води в течение на всички тези години.

Трябва да кажем, че от самото начало теологията съществуваше в нашата страна като междуконфесионален и междурелигиозен проект. Ние винаги сме казвали, че теологията не може да съществува извън конфесионалното пространство. Теологията може да бъде само междуконфесионална. Но в какъв смисъл тя може да бъде междуконфесионална? Когато обсъждахме въпроса за създаването на дисертационни съвети и катедри по теология, звучаха предложения, че трябва да се създават междурелигиозни дисертационни съвети и междурелигиозни катедри.

Катедри по теология, в които се преподава и православие, и ислям, и други религиозни традиции, съществуват. А колкото за дисертационните съвети, то ние все пак стигнахме до разбирането, че те преди всичко трябва да се формират по принципа на научната компетенция на членовете им, и едва след това да се отчита конфесионалната им принадлежност. Но едва ли може да има дисертационни съвети на междуконфесионален принцип. В противен случай всеки дисертационен съвет може да се превърне в потенциално огнище на междурелигиозни конфликти, което изобщо не ни е нужно.

Представете си дисертант, който е дошъл в дисертационен съвет, където, примерно, седем човека представляват Православната Църква, петима – ислямската общност и двама – юдаизма. Той защитава дисертация по една или друга дисциплина и се проваля на защитата. Такива случаи има, та нали затова и съществуват дисертационните съвети, за да дават оценка на дисертационните изследвания. И тогава кандидатът може да каже, че са го провалили на защитата, защото не е имало достатъчно представители на неговата конфесия.

Затова решихме от самото начало да изключим този елемент и да създаваме дисертационни съвети на конфесионален принцип с разбирането, че научната компетентност на членовете на дисертационния съвет е първият и най-важният признак.

Но експертният съвет на Висшата атестационна комисия по теология е междуконфесионален орган, където присъстват представители на всички наши традиционни конфесии. Това е много важно, защото всички трябва да се подкрепяме взаимно. Ние сме заинтересувани теологичното образование да се развива във всичките ни традиционни конфесии. Мисля, че това е много важен фактор за развитието на теологията у нас.

Често задават въпроса: за какво е нужна теологията в светското образователно пространство? Ясно е за какво е нужна тя в духовните учебни заведения, където ние готвим служители на култа, и те по никакъв начин не могат да минат без теология. А за какво е теологията, например, на ядрените специалисти, математиците, физиците или представителите на други естествени науки?

Отговорът е много прост. Например, руската литература в училище или в университета се изучава не с тази цел – всички ученици и студенти да станат после литературоведи. За тази цел те могат да постъпят в Литературния институт. И все пак се смята за правилно всички да изучават руска литература. Смята се за правилно всички – и «физиците», и «лириците» – да изучават историята на руската държава.

Защо тогава теологията трябва да остава встрани? Разбира се, ние не възнамеряваме да натрапваме теологията като някаква задължителна дисциплина, както навремето ни натрапваха научния атеизъм или историята на комунистическата партия. Такива неща у нас, надявам се, никога няма да има. Но защо да не предоставим възможност на всички желаещи да изучават теология, за да се ориентират във въпросите на религията, да имат онова пълноценно универсално образование, което трябва да дават университетите? Та нали нивото на неграмотност в религиозните въпроси е понякога просто потресаващо. Хората могат да са напреднали в най-различни области, но щом стане дума за религиозни въпроси или за религиозна терминология или тематика, допускат такива груби и нелепи грешки, че направо се чудиш как този човек не знае толкова елементарни неща. Затова ако не за друго, то поне за това – да се ликвидира неграмотността в религиозната област, нашите учащи се трябва да имат възможността да изучават теология.

Ще дам един пример от моя опит. Когато започнах да уча немски, аз използвах учебно помагало, наречено Assimil. Това е серия учебни помагала на различни езици. И там аз прочетох на немски една история.

Един художник предложил на своя ученик да нарисува ангел. И онзи нарисувал ангел с обувки. Учителят попитал: че къде си виждал ти ангел с обувки? На което ученикът възразил: а вие къде сте виждали ангел без обувки?

Това е шеговита история, но тя има известно отношение към теологията. Защо? Най-малкото защото в християнската традиция съществува определен иконографски канон, в съответствие с който се изобразяват ангелите. Те имат крила, одежди, обуща.

Когато човек, непознаващ елементарните основи на теологията, вижда пред себе си например икони или средновековна живопис, или дори живопис от епохата на Ренесанса, то той гледа на всичко това дилетантски. Той не вижда, не разбира и не е способен да разбере твърде много неща.

Ще дам още един пример, който засяга отново иконографията. Навярно всички помним как се

изобразява Благовещението на стенописите, мозайките – византийските, староруските, балканските. На стенописите виждаме изображение на ангел и на Пресвета Богородица, която държи в ръцете си прежда с червен цвят. В Евангелието нищо не се казва за това – Божията Майка да е държала нещо в ръцете си, когато ѝ се явил ангелът. Но съществува апокрифният паметник «Протоевангелие Яковово», където много евангелски сюжети са описани по-подробно. В него се разказва, че когато ангелът се явил на Дева Мария, тя тъкала пурпурно платно за завесата на Йерусалимския храм, и затова в ръцете ѝ имало прежда. Нещо повече, от тази прежда след това възниква цяла богословска концепция. Когато ние например в началото на Великия пост четем Великия покаен канон на свети Андрей Критски, ние виждаме определен образ: подобно на тази прежда плътта на Богочовека Христос е била създадена, изтъкана в Твоята утроба, Пресвета Богородице.

Всичко това се изучава от теолозите и от всички, които изучават теология. Независимо от религиозната ви принадлежност, знанията в тази област ще ви помогнат да видите по нов начин не само творбите на изкуството, книжовността, но и изобщо заобикалящия ви свят. Защото твърде много въпроси, над които се блъска човешката мисъл, са така или иначе свързани с религията, в това число и въпросите, свързани с безопасността, нашето общо бъдеще, съвместното съществуване на религиите.

На това място бих искал да се обърна към думите на нашия президент, който каза, че «теологията като наука изпълнява отговорна възпитателна, мирогледна мисия, съдейства за запазването на традиционните духовно-нравствени ценности в страната ни, помага да се формулират отговори на глобалните предизвикателства, сред които са и тероризмът, и екстремизмът. И за да им противостоим, е важна не само ефективната работа на правораздаващите органи и силовите структури, но и непрестанната ви просветителска дейност, вашите дълбоки изследвания на съвременните социални, обществени, етнокултурни проблеми». А тъкмо с това се занимава теологията.

Ние виждаме, че религиозният фактор много често се използва от проповедниците на екстремизма и тероризма. Своите престъпни действия те понякога обличат в псевдорелигиозни формулировки или лозунги. Някои хора, станали жертви на пропагандата на екстремистите, си въобразяват, че, участвайки в тези организации, те изпълняват едва ли не някаква особена мисия от Бога.

Нашата просветителска работа е необходима тъкмо за това – всеки човек да разбира на какво учи неговата религиозна традиция: на тероризъм и екстремизъм или на мир, любов и добросъседство.

Ако у нас, за съжаление, нивото на религиозната неграмотност не беше толкова високо, то нямаше и да има хора, въвличани в терористични организации или увличащи се от екстремистки идеи с вярата, че по този начин се намират в религиозното поле. За съжаление, те се намират в

антирелигиозно поле и изпълняват не волята на Всевишния, а волята на дявола. И ние трябва да им казваме направо това. Мисля, че това е позиция на всички наши традиционни конфесии и тук няма и не може да има никакви изключения.

Теологията изпълнява една много важна обединителна и охранителна функция, тя ни помага да разберем къде е доброто и къде е злото, къде е черното и къде е бялото, къде е истинската религия и къде е псевдорелигията.

През последните години бяха създадени нови катедри по теология, развиват се нови научни курсове. Ние създаваме учебни помагала за бакалавърска степен по теология. Та нали до неотдавна съвременни учебни помагала у нас практически не съществуваха: и в духовните учебни заведения, и в катедрите по теология на светските вузове в качеството на учебна литература се използваше или литература от XIX в., или учебни помагала, издадени в емиграция през XX в.

Сега ние имаме възможността да създаваме нови учебни помагала. В Руската Православна Църква под непосредствения надзор на Светейшия Патриарх ние провеждаме тази работа. Вече сме издали около 30 учебника и поне още толкова са в процес на създаване. Практически чрез тези учебници ние трябва да обхванем с вниманието си целия спектър дисциплини, влизащи в научната област «теология».

Защо казвам, че проектът се осъществява под наблюдението на Светейшия Патриарх? Не само защото той е дал благословение за това, но и защото буквално всеки учебник, който излиза в рамките на основната серия, минава през ръцете му. Той чете тези учебници на стадия след рецензирането им в духовните училища, прави коментари, забележки, тоест проявява лично внимание към този проект. И понякога по забележките на Патриарха ние сме принудени да пренаписваме учебниците изцяло.

Теологията е мощен международен и междукултурен ресурс. Религиозните деятели, които имат високо образователно ниво, получават възможност да се изказват на международни форуми по религиозните въпроси. Но това е валидно не само за религиозните дейци. Това засяга всички, които изучават теология, защото теологичните дисциплини в целия свят са много търсени. Само в нашето Отечество в течение на 70 години в образователното пространство нямаше теология, а в много други страни теологията присъстваше. Когато общуваме с нашите партньори от други страни, и в частност от западните университети, ние виждаме какво високо ниво на теологично образование има в тези университети. Но нашата задача не е да копираме постиженията на чуждестранните учебни заведения, а да създадем възможност теологията да се изучава на качествено и високо ниво в нашето отечествено образователно пространство.

В края на моето изказване бих искал да се изкажа по въпроса за това доколко теолозите,

получили образование в светските вузове, са търсени в обществото, и за преподаването на религиозните дисциплини в училище.

Хората, които се обучават в духовните учебни заведения, виждат много добре своето бъдеще, те разбират за какво получават духовно образование. Повечето им възпитаници след това стават свещенослужители или църковни служители, или пък служители в съответната религиозна конфесия.

Когато обаче става дума за теолози, изучаващи теология в светските вузове, то въпросът за тяхната бъдеща търсеност в обществото далеч невинаги е ясен. С какво ще могат да се занимават по-нататък? Къде ще могат да приложат получените знания? Къде в края на краищата ще работят?

Това, разбира се, е въпрос, който тепърва ни предстои да решаваме. Успяхме с Божията помощ, с помощта на нашия президент и на руската държава като цяло да изградим една според мен много стабилна система за преподаване на теология на ниво висши учебни заведения. Но трябва да признаем без заобикалки, че на ниво средни и начални учебни заведения в страната ни религията и теологията практически отсъстват. Нещо повече, ние, религиозните деятели, не сме допускани в училище, за да можем да разкажем на децата за нашите религиозни традиции. Това според мен е един сериозен проблем. Защото когато випускникът на дадено училище постъпва във висше учебно заведение, то това най-често е човек с вече изграден мироглед, с определена съвкупност от знания, и ако в тази съвкупност е налице такава сериозна празнота като липсата на знания за религиозните традиции, то тя трудно може да бъде компенсирана на ниво висше образование.

Затова въпросът за търсеността на теолозите има пряко отношение и към въпроса кой и как преподава у нас религиозните дисциплини в училище. Наскоро Светейшият Патриарх се срещна с преподаватели по ОРКСЕ (Основи на религиозната култура и светската етика – предмет, който се изучава в руските училища, бел. прев.). Но преподавателите по ОРКСЕ трябва да притежават специални компетенции и да имат мандат за преподаване от своите религиозни конфесии. Освен това, преподаването на ОРКСЕ само в четвърти клас в течение на само една учебна година и само един час в седмицата – това, разбира се, е капка в морето. В много страни, в това число и там, където съм работил аз, преподаването на религиозните дисциплини в светското училище се осъществява от служители на съответните религиозни традиции. Например, в Австрия (често давам този пример) е достатъчно в класа да има двама православни ученици, за да идва при тях всяка седмица православен свещеник и да им преподава основите на православната религиозна традиция. Защо в Австрия това е възможно, а в нашата страна – не?

Иска ми се всички заедно да поразмишляваме и над този въпрос, защото от него в края на краищата зависи до голяма степен бъдещето на нашата теологична наука.

И, разбира се, въпросът доколко в нашето Отечество са известни литературните паметници на религиозните традиции. Ще дам един пример. Когато четох доклад в един от нашите московски вузове на тема «Достоевски и Евангелието», аз попитах залата: кой е чел Достоевски? За моя радост практически всички вдигнаха ръце. След това попитах: а кой е чел Евангелието? И, за съжаление, може би една четвърт или една пета от присъстващите в залата вдигнаха ръце. Тоест Евангелието дори като литературен паметник е непознато на много хора. То не влиза в учебната програма. Ние четем «Словото за полка на Игор», различни древни епоси, но не и Евангелието. А защо да не го включим в училищната програма по литература? Нима този литературен паметник не заслужава да бъде изучаван от нашите средношколци?

Бих искал да пожелая на всички ни успехи в работата, която всеки от нас върши, всеки на своя пост, а също и успехи в развитието на научната област «теология».

Благодаря ви за вниманието ви».

В дискусията също така взеха участие президентът на Руската образователна академия О.Ю. Василиева, ректорът на Московския държавен педагогически университет А.В. Лубков, изпълняващият длъжността ректор на Националния изследователски ядрен университет – Московски инженерно-физически институт В.И. Шевченко, изпълняващият длъжността декан на философския факултет на Московския университет «М.В. Ломоносов» А.П. Козирев, директорът на Института по педагогика към Санкт-Петербургския държавен университет Е.И. Казакова.

Модератор бе проректорът по научната работа на Общоцърковната аспирантура и докторантура, председателят на експертния съвет по теология на Висшата атестационна комисия към Министерството на образованието и науката Д.В. Шмонин.

След края на панелната дискусия започнаха работа две секции: «Междурелигиозният диалог и традиционните ценности в ситуацията на глобални предизвикателства» (модератор Павел Николаевич Костильов, съветник в департамент на Управлението на Президента на Руската федерация) и «Профилактика на въвличането на младежта в екстремистка дейност» (Модератор Владислав Игоревич Петрушко, заместник-директор на Центъра за профилактика на екстремизма и девиантното поведение в младежка среда към Дирекцията за младежка политика на Националния изследователски ядрен университет – Московски инженерно-физически институт).

Конференцията продължи работата си на места, предоставени от Руската академия за народно стопанство и държавна служба, и Националния изследователски институт – Висша школа по икономика.

Източник: https://mospat.ru/bg/news/88556/